

بررسی تفاوت‌های اخلاق جنسیتی در اسلام

راضیه عبداللہی^۱

چکیده

از جمله ویژگی‌های هر انسانی ویژگی‌های جنسیتی اوست که متناسب با این ویژگی - های جامعه، دین و اخلاق انتظارات و نقش‌های متفاوتی را از او می‌طلبد از جمله نقش مادری برای جنس زن و نان آوری برای جنس مرد. تفاوت میان زنان و مردان باعث به وجود آمدن نظریه‌های مختلف شده است از جمله تساوی زن و مرد و نادیده گرفتن اخلاق جنسیتی توسط فمینیسم‌ها که از نگاه آنان لازم نیست زن و مرد حصارها را رعایت کند. این تحقیق به روش توصیفی - تحلیلی به رشته نگارش در آمده است و نتایجی در بر داشت از جمله اینکه: امروزه در پرتو پیشرفت‌های حیرت انگیز علوم تفاوت‌های بیشتری بین زن و مرد مشخص شده که این تفاوت‌ها به هیچ وجه به اینکه مرد یا زن جنس برتر است مربوط نیست بلکه قانون خلقت از این تفاوت‌ها منظور دیگری داشته است، با توجه به آیات و روایات، مشخص می‌شود دین اسلام با دیدی واقع بینانه تفاوت‌های جنسیتی را پذیرفته است، اما هرگز این تفاوت‌ها را دلیل بر برتری یکی و نقص در دیگری است، بلکه ملاک در اسلام ایمان، تقوا و عمل صالح است، اما باید گفت از نظر اخلاقی تفاوت‌های جنسیتی تفاوت در نقش‌ها را به دنبال دارد که این تفاوت در نقش تنها بستری است تا زن و مرد هر کدام در جایگاه خویش با آگاهی و اختیار به وظایف خود عمل کرده و به کمال مطلوب خویش برسند.

کلید واژه: تفاوت‌های جنسیتی، اخلاق، نقش‌های جنسیتی

^۱- طلبه سطح ۲ حوزه علمیه فاطمه الزهراء، شهرستان کوه‌دشت

مقدمه

از جمله مهم‌ترین جنبه‌های وجودی هر انسانی ویژگی‌های جنسیتی اوست که بیش از هر خصوصیت دیگر در رفتار، حالات روانی و همه مظاهر او تاثیر به سزائی دارد، درک و فهم هر فرد از تفاوت‌های جنسیتی و انتظارات متفاوت دین، جامعه و اخلاق از هر جنس موجب مجموعه‌ای از رفتارها و گرایش‌ها در فرد می‌شود که او را با جنسیتش هماهنگ می‌کند؛ منظور از تفاوت‌های جنسیتی ویژگی‌های است که بیشتر مردان را از بیشتر زنان متمایز می‌سازد.

این پژوهش با عنوان تفاوت‌های اخلاق جنسیتی در آیات و روایات به روش توصیفی و فیش‌برداری به دنبال رسیدن به پاسخ سؤالاتی از جمله: تفاوت‌های بین زن و مرد در اخلاق جنسیتی چگونه اثر گذار است؟ می‌باشد.

مسئله تفاوت میان زن و مرد ابعاد مختلفی از جمله روانی، زیستی، جسمی، تکوینی، جنسیتی و... دارد، در عصر حاضر بیشترین شبهات و ایرادات پیرامون تفاوت‌های میان زنان و مردان است که این مسئله باعث شده نسبت به هر دو جنس دیدگاه‌ها و اندیشه‌های مطرح شود، و این دیدگاه‌ها نه تنها مشکلی را حل نکرده بلکه باعث تشدید اختلافات شده و قضاوت‌های ناروایی در مورد آموزه‌های دین اسلام توسط مخالفان مطرح و در حال نفوذ به جوامع مسلمان می‌باشد، و این فعالیت مخالفان در رسیدن به تساوی میان مردان و زنان زنگ خطری است برای مسلمانان، چرا که آنان نقش تفاوت‌ها را نادیده گرفته و می‌گویند: قبول این تفاوت‌ها باعث عقب ماندگی و رکود انسانی است، اما بنا بر آموزه‌های اسلامی تفاوت در حوزه‌های مختلف بین زن و مرد وجود دارد و اسلام هرگز منکر آن نشده است ولی این تفاوت‌ها مانع از رشد معنوی و رسیدن به کمال مطلوب نیست در واقع ضرورت ایجاب می‌کند، دنبال پاسخی مناسب برای یافتن نقش وجود تفاوت‌ها در میان زن و مرد باشیم بنابراین لازم است در رابطه با تفاوت‌های جنسیتی زن و مرد از دیدگاه آیات و روایات تحقیقاتی

صورت گیرد تا موضع اسلام در این رابطه مشخص شود، این پژوهش دنبال این مطلب نیست که تفاوت‌های زن و مرد در چه حوزه‌هایی مطرح است بلکه به دنبال مطرح کردن این مطلب است که تفاوت‌های اخلاق جنسیتی در کجا مطرح است؟ وجه تمایز این تحقیق با دیگر تحقیقات انجام گرفته شده در این است که در تحقیق حاضر اخلاق جنسیتی با توجه به تفاوت‌ها مطرح است و درصدد پاسخگویی به تمامی شبهات مربوط به تفاوت‌های زن و مرد نیست و هدف آن بنیادی است.

در این موضوع می‌توان به مقالاتی از جمله بررسی تفاوت‌های جنسیتی زنان و مردان در دو دیدگاه قرآن و فمینیسم اثر نویسندگان مریم شاهواروتی، جمیله علم الهدی، ملیحه آشتیانی، در این مقاله آمده است که: درباره تفاوت‌های جنسی میان زن و مرد، دو دیدگاه کاملاً متعارض وجود دارد. بر حسب یک نظرگاه، تفاوت حقوقی، بیانگر ستم و تبعیض جنسی بر زنان می‌باشد، زیرا عدالت به معنای رعایت کامل تساوی میان زن و مرد می‌باشد و هر نوع تفاوت نگری به مثابه زیر پا گذاشتن عدالت محسوب می‌گردد، اما بر حسب رویکرد دیگر، یکسان نگری مطلق، راه را برای بی‌عدالتی بر زنان می‌گشاید. مقاله دیگر اسلام و تفاوت‌های جنسیتی اثر حسین نجفی در این مقاله آمده است که از دیدگاه اسلام وجود تفاوت‌های طبیعی زن و مرد که دارای منشأ زیستی است مفروض می‌باشد، که از آن جمله تفاوت در ویژگی‌های آناتومیک نیازهای جنسی و قدرت بدنی است. مقاله دیگر تفاوت‌های جنسیتی از دیدگاه اسلام و فمینیسم نوشته معصومه حسنی در این مقاله آمده است که در نظر گرفتن تفاوت یا عدم تفاوت جنسی در حقوق زنان، مهم‌ترین اختلاف مکتب اسلام با فمینیسم است. روح این اختلاف که در مبانی وجود شناختی و معرفت شناختی هر دو مکتب آشکار می‌شود، ریشه در این مسئله دارد که مصلحت از جانب چه کسی تعیین گردد. و بسیاری کتب و مقالات که در این زمینه به رشته تحریر در آمده است که در این پژوهش به طور مستقیم و غیر مستقیم از آن‌ها استفاده شده است با توجه به اینکه بیشتر پژوهش‌ها و تحقیقات انجام گرفته در رابطه با انواع تفاوت‌های میان زن و مرد می‌باشد این تحقیق در پی رسیدن به تفاوت‌های اخلاق جنسیتی است.

در هر تحقیقی ابتدا لازم است که کلیدواژه های قانونی و اصلی آن از نظر لغوی و اصطلاحی معنا شناسی شود.

تعریف اخلاق

جمع خلق به معنی قوا و سجایا و صفات درونی است که با چشم دل دیده می شود. و در اصطلاح مجموعه صفات روحی و باطنی انسان است و یا علمی که از ملکات و صفات خوب و بد و ریشه ها و آثار آن سخن می گوید، به طور کلی مجموعه قوانین رفتار که انسان به واسطه مراعات آن می توان به هدفش برسد. (ابن منظور: ۱۴۱۶، ۱۰، ۸۶)

تعریف لغوی جنس و جنسیت

جنسیت از ریشه «ج/سی/ی» مصدر جعلی به معنای همجنسی، حالت و کیفیت جنس، مجموعه فرق های میان نر و ماده یا جنس زن و مرد، رجولیت یا انوئیت افراد، الاصل و النوع، نر و ماده، غریزه جنسی، شهوت جنسی، قومیت، ملیت، نژاد، تابعیت، جور، قسم، بخشی از اشیاء. (دهخد: ۱۳۴۱، ۷۸۷۶، معین: ۱۳۸۲، ۱۲۴۶، انیس ابراهیم: ۱۳۹۸، ۱۴۰، افرام البستانی: ۱۳۸۰، ۷۷، حسینی دشتی: ۱۳۸۵، ۲۱۷)

تعریف اصطلاحی جنس و جنسیت

جنسیت موجب می شود که زن و مرد تحت دو صنف از یک نوع واحد قرار گیرند بنابراین اختلاف و تمایز میان آنها لازمه صنفشان است، به عبارت دیگر بر حسب آنچه جنسیت اقتضاء می کند تفاوت میان زن و مرد دائمی و همیشگی است و در پی آن حقوق طبیعی شان نیز متفاوت خواهد بود، حقوق طبیعی لازمه هدفدار طبیعت است و با توجه به این هدف طبیعت استعدادهایی در وجود موجودات نهاده و استحقاق های به آنها داده است. (مطهری: ۱۳۸۹، ۱۵۰)

نظریه فمینیستی، جنس را صرفاً بیولوژی یک فرد می داند، خواه این فرد کالبد مذکر داشته باشد یا مؤنث، یکی از وظایف عمده نظریه فمینیستی معاصر از زمان کیت میل تا به امروز تشخیص تمایز مفهومی میان جنس و جنسیت است تا انتظارات جامعه از نقش های

جنسی را در صورت زیست شناختی نبودن بتوان اصلاح کرد. به نظر ان اکلای تفاوت‌های جنسی چه بسا «طبیعی» باشند اما تفاوت‌های جنسیتی را در فرهنگ باید جست، نه در طبیعت. (مگی : ۱۳۸۲، ۳۹۸) جنس مرتبط است به تفاوت‌های فیزیکی بین زنان و مردان در حالیکه جنسیت بر تفاوت‌های فیزیکی که باعث تفاوت بین زنان و مردان می‌گردد اطلاق نمی‌شود بلکه به ویژگی‌های اجتماعی، رفتار و نقش زنانه و مردانه گفته می‌شود. (گیدنز : ۱۳۸۳، ۲۵۰) جنس و جنسیت در اصطلاح با توجه به تعریفی که در کتاب «باز اندیشی در مفاهیم جنس و جنسیت» آمده است: جنس کلمه‌ای است که به تفاوت‌های زیستی بین مرد و زن گفته می‌شود مانند تفاوت در ساختار و کارکرد اندام تناسلی اما جنسیت موضوعی مربوط به فرهنگ است. (دلفی : ۱۳۸۶، ۱۶۰) جنس یعنی تفاوت‌های زیست شناختی بین زن و مرد که آن دو را از هم مشخص می‌سازد، این تفکیک هم جنبه‌های کنشی و تولید مثل و هم اعضاء هورمون‌ها و ساختمان‌های متمایز کننده مؤنث و مذکر را در بر می‌گیرد. (پورافکاری : ۱۳۸۰، ۳۵۶) مکابی (۱۹۸۸) معتقد است که جنس و جنسیت به صورت مترادف بکار برده می‌شوند، زیرا جنبه‌های بیولوژیکی و اجتماعی با یکدیگر در تعاملند و تشخیص و تمیز بین این دو دشوار است. (به نقل از گولومبوک : ۱۳۹۳، ۱۵۹)

اخلاق جنسیتی

قسمتی از اخلاق به معنی عام است که آن عده از عادات و ملکات و روشهای بشری است که با غریزه جنسی بستگی دارد. مانند حیا زن از مرد، غیرت ناموسی مرد، عفاف وفاداری زن نسبت به شوهر، ستر عورت، ستر بدن زن از غیرمحارم و..... جزء اخلاق جنسی به شمار می‌روند. (دورانت: ۱۳۷۸، ۱۸۷)

اخلاق جنسی به حکم قوت و قدرت فوق العاده غریزه که این قسمت از اخلاق بشری وابسته به آن است، مهم ترین بخش اخلاق به شمار می‌رود که نویسنده غربی ویل دورانت می‌گوید: سامان بخشیدن به روابط جنسی همیشه مهم ترین وظیفه اخلاقی به شمار می‌رود، زیرا این غریزه نه تنها در حین ازدواج بلکه قبل و بعد از آن نیز مشکلاتی به دنبال دارد. بر

جنسیتی و زنانه خود در نظام خانواده این ها دیگر رذیله نیست یعنی شایسته است که زن در مدیریت اقتصادی خانواده بخیل باشد در رابطه با آبروی خانوادگی ترسو و در برابر مردان بیگانه متکبر باشد، تا بین خود و نامحرمان حریم ایجاد کند، امام علی علیه السلام در توضیح این حدیث بیان می کند که زن وقتی متکبر باشد مرد بیگانه را به خود راه نمی دهد و اگر ممسک باشد از مال خود و شوهرش محافظت می کند. (مطهری: ۱۳۸۹، ۶۲۰) همچنین در روایات آمده است که لجاجت و تکبر در مقابل شوهر برای زن رذیله است و بدخلقی و بدزبانی با همسر رذیله خاص مردانه به حساب می آید و هم چنین غیرت برای مردان فضیلت است و برای زنان رذیلت. (نهج البلاغه، ۴۹۱)

نتیجه

وجود تفاوت‌های جنسیتی میان زن و مرد باعث به وجود آمدن نظریه‌های مختلف شده است، با توجه به آیات و روایات مشخص شد که اسلام نه تنها منکر تفاوت‌ها نشده بلکه با دیدی واقع‌بینانه این تفاوت‌ها را طبیعی دانسته و آن را کمال برای یکی و نقص برای دیگری نمی‌داند. با توجه به آیات و روایات و بر اساس گزاره‌های اخلاقی هویت جنسی زنانه و مردانه باعث بروز نقش‌های جنسیتی مختلف در جامعه و خانواده می‌شود و بر پایه‌ی همین کارکردها از منظر دین اسلام برخی رذیله‌ها برای زنان فضیلت است مانند بخل در نگهداری مال همسر یا تکبر در برابر نامحرمان، البته پذیرش اخلاق جنسیتی به معنای این نیست که در نگاه اسلام این رذیله‌ها تغییر می‌یابند بلکه تفاوت در اخلاق جنسیتی مربوط به ویژگی‌های هویتی زنانه و مردانه است، نتیجه آنکه اخلاق جنسیتی در حوزه عملکرد انسانی تفاوت نقش‌ها را در پی دارد و مادری برای زن و نان‌آوری برای مرد را می‌پذیرد و در حوزه اخلاقی برخی خصوصیات در حوزه خانواده و در مقابل همسر برای زنان پسندیده است.

منابع و مأخذ

● قرآن

● نهج البلاغه

- ۱- ابراهیم امینی، مجله پیوند، ۱۳۶۳، شماره ۶۳
- ۲- ابن منظور، لسان العرب، دارالاحیاء التراث، بیروت ۱۴۱۶
- ۳- اتکینسون ریتا ال. و سایرین، زمینه روان‌شناسی هیلگارد، ترجمه محمدنقی براهنی و دیگران، رشد، تهران، ۱۳۷۸
- ۴- انیس ابراهیم، و دیگران، المعجم الوسيط، ج ۱، ترجمه محمد بندر ریگی، اندیشه اسلامی، چاپ اول، ۱۳۸۹
- ۵- بستانی فؤادفرام، فرهنگ جدید عربی- فارسی، ترجمه محمد بندر ریگی، سبجان، چاپ شانزدهم، ۱۳۸۰
- ۶- پورافکاری، نصرالله، فرهنگ جامع روان‌شناسی، فرهنگ معاصر، چاپ سوم، تهران، ۱۳۸۰
- ۷- حر عاملی محمدبن حسن، وسائل الشیعه، ج ۲۰، محقق محمدرضا حسینی جلالی، مؤسسه آل البيت، قم ۱۴۱۶
- ۸- حسینی دشتی سید مصطفی، معارف و معاریف، ج ۴، آرایه، چاپ اول، بی‌جا، ۱۳۸۵
- ۹- دلفی، کریستین، باز اندیشی در مفاهیم جنس و جنسیت، ترجمه مریم خراسانی، شهلا اعزازی، چاپ اول، روشنگران و مطالعات زنان، تهران، ۱۳۸۶
- ۱۰- دهخدا، علی‌اکبر، لغت‌نامه دهخدا، ج ۵، سیروس، تهران، ۱۳۴۱
- ۱۱- زیبائی نژاد، سبجانی، محمدرضا، محمدنقی، درآمدی بر نظام شخصیت زن در اسلام، دفتر مطالعات و تحقیقات زنان، چاپ شانزدهم، قم، بهار ۱۳۹۱

- ۱۲- زیبایی‌نژاد، محمدرضا، هویت و نقش‌های جنسیتی (مجموعه مقالات)، به
کوشش دفتر مطالعات و تحقیقات زنان، چاپ اول، تهران، ۱۳۸۸
- ۱۳- سید ابراهیم سجادی، پژوهش‌های قرآنی، پاییز و زمستان ۱۳۸۶، شماره ۵۱ و
۵۲
- ۱۴- سیف، سوسن و دیگران، روان‌شناسی رشد، ۱، سمت، چاپ اول، تهران، ۱۳۸۹
- ۱۵- طباطبائی، محمدحسین، ترجمه المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۲، دفتر انتشارات
اسلامی، چاپ پنجم، قم، ۱۳۷۴
- ۱۶- علاسوند، فریبا، زن در اسلام، دفتر مطالعات و تحقیقات زنان، چاپ دوم، ج ۲،
قم، ۱۳۹۲
- ۱۷- فتاحی زاده، فتحیه، زن در تاریخ و اندیشه اسلامی، بوستان کتاب، چاپ
چهارم، قم، ۱۳۹۰
- ۱۸- فیض الله اکبری، سفینه، سال شانزدهم، پاییز ۱۳۹۸
- ۱۹- کلینی محمدبن یعقوب، اصول کافی، ج ۱، ترجمه هاشم رسولی، کتابفروشی
علمیه اسلامی، تهران، ۱۳۶۹
- ۲۰- گولومبوک، فی وش، سوزان، رابین، رشد جنسیت، ترجمه مهرناز شهرآرای،
ققنوس، چاپ چهارم، ۱۳۹۳
- ۲۱- گیدنز، آنتونی، جامعه شناسی، نی، ترجمه منوچهر صبوری، چاپ دوازدهم،
۱۳۸۳
- ۲۲- محسن شکوهی یکتا، مطالعات اسلام و روان شناسی، شماره ۴۵، ۱۳۸۸
- ۲۳- محمد، محمدی ری شهری، میزان الحکمه، ج ۸، قم ۱۳۸۶
- ۲۴- مطهری مرتضی، معارف اسلامی در آثار استاد مطهری، قم، معاونت امور
اساتید و دروس معارف اسلامی، چاپ سوم، ۱۳۷۷

۲۵- مطهری مرتضی، نظام حقوق زن در اسلام، صدرا، چاپ پنجاه و سوم، قم،

۱۳۸۹

۲۶- معین محمد، فرهنگ معین، ج ۱، زرین، چاپ دوم، تهران، ۱۳۸۲

۲۷- مکارم شیرازی ناصر، و همکاران، تفسیر نمونه، تهران دارالکتب الاسلامیه، ج

۲۲، ۱۳۹۶

۲۸- نوری، حسین، مستدرک الوسائل، ج ۵، مؤسسه آل البیت، قم، ۱۴۰۷

۲۹- ویل دورانت، تاریخ تمدن، ج ۱، تهران، ۱۳۸۷

۳۰- ویل دورانت، زن، مرد و اخلاق جنسی در گهواره‌های تمدن، آوند اندیشه،

تهران، ۱۳۸۲

۳۱- هام مگی، فرهنگ نظریه‌های فمینیستی، ترجمه نوشین احمدی، فیروزه

مهاجر، فرخ قره داغی، توسعه، تهران، ۱۳۸۲